

УДК 342.11.4

DOI: 10.15587/2523-4153.2023.294272

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЯК ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

В. Ф. Піддубна

In the article, the author examines political parties as subjects of civil relations. The characteristics of political parties as legal entities are analyzed: organizational unity, which is expressed in the fact that parties, as organizations, have a certain structure and a system of bodies; the sign of separate property of political parties has a certain specificity, with peculiarities in the ways of acquiring ownership rights over the property of political parties. Political parties, as legal entities, bear civil liability, and they can independently appear in court as defendants.

The author also examines the doctrine and legislation of Western countries regarding the concept, creation, and activities of political parties in Germany, the United States, Great Britain, and Serbia. The concept of a political party in Western countries is considered, with a political party in Serbia, understood as a voluntary association of citizens, created with the aim of achieving political goals through the democratic formation of the political will of citizens and participation in elections. A political party in Serbia is granted the status of a legal entity from the date of its entry into the register of political parties.

A distinctive feature of political parties in Germany is their ambiguous legal status. By their legal nature, they are private organizations, created in accordance with the norms of private law; however, they also possess a public character due to certain constitutional privileges, granted to them.

The article explores the issue of the legal nature of political parties in Ukraine and the features that distinguish political parties from other public associations. The author examines the issue of the legal personality of political parties and points out that they possess two components - social and political.

Furthermore, the article analyzes the criteria for categorizing legal entities as either private or public law entities in the law of Ukraine and in the law of France. In French law, such criteria include the following: the establishment of a legal entity originating from public or private initiative, the rules governing its creation, operation, and oversight by public authorities, the method of financing (public subsidies or mandatory payments), and the presence of public authorities

Keywords: *political parties, legal entities under public law, legal personality, non-entrepreneurial societies*

How to cite:

Piddubna, V. (2023). Features of the legal status of political parties as legal entities: comparative-legal characteristics. ScienceRise: Juridical Science, 4 (26), 4–12. doi: <http://doi.org/10.15587/2523-4153.2023.294272>

© The Author(s) 2023

This is an open access article under the Creative Commons CC BY license hydrate

1. Вступ

Політичні партії в Україні є учасниками цивільних відносин. Згідно з Законом «Про політичні партії в Україні» останні відносяться до юридичних осіб. В статті автор спробує розглянути ознаки, які характерні для політичних партій як юридичних осіб з врахуванням законодавства України і законодавства зарубіжних країн. На сьогодні в доктрині права досліджується соціологічний, конституційний і інші правові статуси політичних партій, разом з тим цивільно-правовий статус політичних партій недостатньо досліджений. Необхідність дослідження цивільно-правового статусу політичних партій обумовлена особливостями правової природи політичних партій як юридичних осіб, специфікою участі даних суб'єктів в цивільних правовідносинах.

2. Літературний огляд

Мандрика Л.М. в статті «Підстави набуття права власності політичними партіями» розглядає питання способів набуття права власності на майно політичних партій, останні можуть бути поділені на три групи, а саме: набуття майна від фізичних або юридичних осіб, державне фінансування, майно яке отримують партії в результаті власної діяльності [1]. Капталан

І. М. в статті «Політична партія як суб'єкт цивільного права» розглядає цивільно-правовий статус політичних партій, формулює основні ознаки політичної партії як суб'єкта цивільного права. На думку вченого, політичні партії є лише одним з видів громадських об'єднань. Автор в статті досліджує визначення поняття політичної партії, у висновку вказує про те, що політична партія є особливим громадським об'єднанням, яка наділена статусом юридичної особи, як суб'єкт цивільного права діє на підставі статуту, як добровільне об'єднання політична партія має постійну організаційну структуру, яка базується на фіксованому індивідуальному членстві [2]. В монографії «Guidelines on Political Party Regulation» йдеться про правовий статус політичних партій в західних країнах. Під політичними партіями в більшості західних країн розуміють добровільні об'єднання громадян які створюють партії з метою досягнення політичних цілей шляхом демократичного формування політичної волі громадян і участі у виборах. В Німеччині зокрема правовий статус політичних партій не є однозначним, оскільки за правовою природою партії є приватними організаціями, разом з тим партії мають суспільний характер, оскільки їм надаються певні конституційні привілеї. В монографії розглядаються особливості правового статусу політичних партій, створення, реєстрація, фінансування [3]. В навчальному посібнику під редакцією Новакова О. В., Агафонова Г. С. «Політичні партії: теорія та функціональні практики» розглядаються питання сутності і структури політичної партії, організаційна побудова партії, питання фінансування політичних партій, особливості взаємодії держави та політичних партій і інші питання [4]. В статті Тирон А. «Концептуальні підходи до дослідження політичних партій» йдеться про визначення поняття «політична партія» за допомогою інституціонального підходу автор розглядає особливості структури партії, тривалість їх існування, різні фактори їх соціальної стійкості, автором аналізуються функції які виконує політична партія. У висновку автор вказує про те що після другої світової війни політичні партії змінили свою структуру, тобто стали «всеохоплюючими партіями» тобто такі партії є менш ідеологізованими, і зводить роль окремих членів партії до завоювання якомога більшої кількості виборців. Пізніше на початку 1970 р. з'явилося таке поняття як «картельна партія» яка характеризується сильною прив'язаністю до держави і фактично здійснює свою діяльність за рахунок державного фінансування [5]. Отже, аналізуючи літературний огляд наукової і монографічної літератури дослідження правового статусу політичних партій проводилося щодо окремих правових аспектів діяльності останніх, зокрема способи набуття права власності на майно політичних організацій, аналіз правової природи політичних партій як одного з видів громадських об'єднань, разом з тим в літературі не розглядалася політична партія як юридична особа, не досліджені ознаки притаманні політичній партії як юридичній особі, не досліджувалися питання особливості правової природи політичної партії, як учасника цивільного обігу. Автор в статті досліджує вказані питання з використанням досвіду західних країн в регулюванні правового статусу політичних партій як юридичних осіб, учасника цивільно-правових відносин.

3. Мета та завдання дослідження

Мета дослідження – дослідити теоретичні і практичні аспекти створення, реєстрації, діяльності як суб'єктів цивільних відносин, на підставі аналізу доктрини і положень діючого законодавства і законодавства західних країн.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

1. З'ясувати сутність і правову природу політичних партій як юридичних осіб;
2. Дослідити ознаки політичної партії як юридичної особи.

4. Матеріали та методи

Комплексне дослідження, у вигляді літературного огляду, проведено за допомогою ресурсів вільного доступу (AcademicJournals, GoogleBookSearch, GoogleScholar, Наукова періодика України), а також повнотекстової бази даних ScienceDirect.

Особливості предмета дослідження, а також його мета і завдання обумовили використання загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Герменевтичний метод був використаний для встановлення змісту поняття «політична партія», яке закріплено як у законодавчих актах так і в доктрині права. Метод аналізу застосовувався для тлумачення положень нормативно-правових актів (цивільного кодексу України, законів України, міжнародних нормативно-правових актів та регламентів тощо), які закріплюють порядок і особливості створення, реєстрації, діяльності політичних партій. За допомогою догматичного методу було проаналізовано наукові дослідження, присвячені загальним проблемам правового статусу політичних партій. Порівняльний метод було використано для порівняння положень цивільного законодавства України, законодавства ЄС щодо виявлення спільних ознак, відмінностей в

поняття, створенні, діяльності політичних партій. Метод узагальнення допоміг сформулювати висновки, які підсумували проведені дослідження.

5. Результати дослідження та їх обговорення

Під політичною партією розуміють зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах (ст. 2 Закону України «Про політичні партії в Україні», далі Закон) [6]. Згідно зі ст. 11 Закону з моменту реєстрації статуту політичної партії остання набуває статус юридичної особи. Як юридичній особі політичній партії притаманні всі ознаки юридичної особи: організаційна єдність, відокремлене майно, самостійна цивільно-правова відповідальність, виступ в обігу від свого імені. Щодо організаційної структури то можна вказати про те, політичні партії в Україні це сильні структури з чітко визначеним місцем кожного елемента у загальній структурі партії. Така організаційна структура політичної партії обумовлена порядком створення і реєстрації політичної партії в Україні. Так, згідно до діючого законодавства політична партія створюється на установчому з'їзді, на з'їзді затверджується статут та програма політичної партії, обираються керівні та контрольно-ревізійні органи. В доктрині виділяють зовнішню структуру, внутрішню організацію, вертикальну структуру політичної партії. До зовнішньої структури відносять такі елементи, як партійний апарат, партійну масу, способи зв'язку апарату з політичним середовищем. Внутрішню організацію політичної партії складають взаємовідносини які складаються між лідером (партійним керівництвом), членами (партійними функціонерами і активістами) і прихильниками політичної партії – електоратом. Вертикальна структура політичної партії являє собою сукупність підпорядкованих та взаємодіючих первинних, місцевих, обласних організацій партійних структурних елементів та вищого керівництва. Особливістю правосуб'єктності політичних партій є те, що остання включає дві складових – суспільну і політичну. Суспільна сторона правосуб'єктності політичної партії виражається в тому, що ознаки суб'єктів права законодавець не може обирати вільно – вони диктуються самим життям, потребами і закономірностями суспільного розвитку. Наявність таких потреб і закономірностей повинно враховувати при визначенні місця політичних партій в системі суб'єктів права [7].

Згідно зі ст. 14 Закону політичні партії є неприбутковими організаціями. Непідприємницькими товариствами є товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками. Непідприємницькі товариства можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом, і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню (ст. ст. 85, 86 ЦК України). Політичні партії для здійснення своїх статутних завдань мають право володіти, користуватися та розпоряджатися рухомим і нерухомим майном, коштами, обладнанням, транспортом, набуття яких не забороняється законами України.

Фінансування політичних партій в Україні здійснюється у формі:

- 1) внесків на підтримку партій;
- 2) державного фінансування статутної діяльності політичних партій.

Так, аналізуючи статутні документи політичних партій в Україні можна вказати про те, що до внесків на підтримку партії грошові кошти, майно, нематеріальні активи, членські внески членів партії, спонсорство третіми особами заходів чи іншої діяльності; майно, придбане за власні кошти; пасивні доходи; державне фінансування статутної діяльності партії; державне фінансування у формі відшкодування витрат партії, пов'язаних з фінансуванням передвиборної агітації (п. 10.7 Статуту політичної партії) [8]. Особливістю діяльності політичної партії як підприємницької юридичної особи є те що доходи або майно яке належить політичній партії як юридичній особі не підлягають розподілу між її засновниками, учасниками. Як правило, учасники підприємницьких товариств, в тому числі і політичних партій не мають ніяких майнових прав на майно політичної партії, навпаки вони вносять обов'язкові членські внески на створення і діяльність партії. Згідно зі ст. 23 Закону політичні партії припиняють свою діяльність шляхом реорганізації чи ліквідації (саморозпуску). Рішення про реорганізацію чи саморозпуск приймається з'їздом політичної партії відповідно до статуту політичної партії. Одночасно з прийняття такого рішення з'їзд політичної партії приймає рішення про використання майна та коштів політичної партії на статутні чи благодійні цілі. Згідно з п. 12.5 статуту політичної партії кошти та майно організацій партії, що припинили свою діяльність, переходять у власність партії. Аналізуючи положення діючого законодавства щодо політичних партій, можна вказати про те що майно яке набувається політичними партіями за похідним способом набуття права власності на певне майно, є певні обмеження у здійсненні внесків на підтримку політичних партій, зокрема не допускається здійснення внесків на підтримку політичних партій органами державної влади та органами місцевого самоврядування, держав-

ними та комунальними підприємствами, юридичними особами, в яких не менше 10 відсотків статутного капіталу або прав голову прямо або опосередковано належать державі, органам місцевого самоврядування (ст. 15 Закону). Політичні партії згідно з Законом повинні проходити внутрішньопартійний фінансовий аудит політичної партії і зовнішній незалежний аудит фінансової звітності політичної партії (ст. 17 Закону). Щодо самостійної цивільно-правової відповідальності політичних партій, то як суб'єкти цивільного обігу вони несуть відповідальність за здійснення підприємницької діяльності, якщо вона буде відповідати статутним цілям політичної партії. Політичні партії виступають в суді в якості відповідача.

В доктрині права виділяють такі ознаки політичних партій:

- 1) є різновидом громадського об'єднання;
- 2) за організаційно-правовою формою партія являє собою громадську організацію, яка заснована на підставі членства;
- 3) партія є суб'єктом публічної політики;
- 4) партія спрямована на обрання свого політичного представництва в органах державної влади [9].

Щодо віднесення політичної партії до громадського об'єднання, то можна вказати про те, що в Україні політичні партії є добровільним об'єднанням громадян, правовий статус політичних партій врегульований в Законі України «Про політичні партії», положення Закону України «Про громадські об'єднання» не поширюються на суспільні відносини в сфері утворення, реєстрації, діяльності та припинення політичних партій (п. 1 ст. 2 Закону України «Про громадські об'єднання») [10]. Щодо організаційно-правової форми юридичної особи то політична партія як юридична особа не відноситься ні до товариств ні до установ, оскільки ці організації мають певні особливості створення, припинення, діяльності, що пов'язано з метою створення політичних партій, а саме метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, політичні партії беруть участь у виборах та інших політичних заходах. Аналіз доктринальних і законодавчих положень щодо політичних партій в Україні дає змогу зробити висновок про те, що політичні партії є функціональними видами непідприємницьких юридичних осіб, до основних ознак яких можна віднести такі:

- 1) добровільність об'єднання;
- 2) наявність фіксованого членства;
- 3) здійснення діяльності на підставі статуту;
- 4) структура органів: з'їзди, керівні органи, виконавчі органи, контрольно-ревізійні;
- 5) використання майна після ліквідації або заборони політичних партій. Як суб'єкт публічної політики політична партія приймає на з'їзді програму політичної партії в якій викладені цілі та завдання а також шляхи досягнення вказаних завдань. Політична партія спрямована на обрання свого політичного представництва в органах державної влади шляхом використання інститутів безпосередньої демократії і на участь в управлінні державою через своїх представників. На сьогодні політичні партії є одним з важливих інститутів суспільства. Демократія набуває партійного змісту, адже саме партії формують уряд, органи державної влади, органи місцевого самоврядування [11]. У зв'язку з цією ознакою виникає питання про те, чи можна віднести політичні партії до юридичних осіб публічного права. В західній доктрині сьогодні триває дискусія з приводу правової природи політичних партій як юридичних осіб. Для того щоб розібратись в цьому питанні проаналізуємо законодавство західних країн щодо правового статусу політичних партій в різних країнах.

Так, наприклад в Законі Сербії «Про політичні партії» під політичною партією розуміють добровільне об'єднання громадян, які створені з метою досягнення політичних цілей шляхом демократичного формування політичної волі громадян і участі у виборах. Політична партія в Сербії наділяється статусом юридичної особи з дати її вступу до реєстру політичних партій. Політична партія на відміну від українського законодавства може бути створена не менш як 10 000 громадянами повнолітнього віку і громадянами які мають можливості для праці Республіки Сербія (ст. 8 Закону). Політичні партія в Сербії діє на підставі статуту крім цього приймається програма політичної партії (ст. 13). Членство в будь-якій політичній партії є вільним і добровільним (ст. 21) [12].

У Німеччині політичні партії мають дещо неоднозначний статус. З одного боку, це приватні організації, як зареєстровані, так і незареєстровані організації, встановлені за правилами приватного права. З іншого боку, вони мають суспільний характер, оскільки їм надаються певні конституційні привілеї [13]. В Німеччині були прийняті Правила щодо регулювання фінансування партії та компанії на пожертву. Згідно з вказаними Правилами, політичні партії мають право приймати пожертви. В Правилах немає обмежень щодо суми пожертвувань, які отримані політичними партіями, зокрема це можуть бути індивідуальні, корпоративні пожертви. Разом з тим, Правила містять і певні обмеження, які стосуються заборони щодо прийняття грошей з політичних фондів чи парламентських груп, а також від некомерційних організацій чи благодійних. Згідно з законодавством Німеччини, політичні партії які виграють 0,5 відсотка

голосів на виборах до Бундестагів або Європейського парламенту або один відсоток на державних виборах мають право на державне фінансування. Політичні партії в Німеччині також як і в Україні діє на підставі статуту і має письмову програму.

У Великобританії політичні партії розуміють як добровільні асоціації, залежно від загального закону. Правове положення політичних партій у Великобританії регулюється «Законом про політичні партії, виборів та референдумів (PPERA) завдяки якому у Великобританії була створена регуляторна система, що контролює реєстрацію, пожертви та витрати політичних партій (с. 19). Реєстрація політичних партій у Великобританії не є обов'язковою. В законодавстві Великобританії немає юридичного визначення політичної партії, а реєстрація відкрита для будь-якої партії, яка заявляє про намір змагатися на одному або декількох виборах.

В європейських країнах під політичною партією розуміють добровільне об'єднання осіб, однією з задач яких є вираз політичної волі громадян, в тому числі шляхом участі в управлінні державними справами і висунення кандидатур на вільних і демократичних виборах. В судовій практиці Європейського суду з прав людини наявність зв'язку між свободою об'єднань, свободою слова і свободою переконання. Щодо державної реєстрації політичних партій, то можна вказати про те, що в більшості країн така реєстрація для політичних партій не є обов'язковою, наприклад в Німеччині, Греції, Швейцарії, Данії, Нідерландах. Разом з тим, державна реєстрація політичних партій надає певні привілеї, зокрема це фінансування з боку держави, доступ до державних ЗМІ а також до участі у виборах.

Так, наприклад, в 2003 році для європейських політичних партій було введено пряме фінансування, регулювання прав на фінансування, доходів і витрат, а також прозорості і надзору. В нормативну базу були внесені поправки в 2007, 2014, 2018, 2019 р.р. щодо останніх змін які були внесені в систему фінансування політичних партій. Введення таких змін в законодавстві ґрунтується на ідеї про те, що європейські політичні партії є важливим засобом просування демократії на європейському рівні і тільки фінансова підтримка дозволить їм виконувати свою демократичну роль. З 2017 р. діє двухетапна процедура доступу до європейського фінансування. По-перше, європейська політична партія повинна бути зареєстрована, по-друге, європейська політична партія щоб мати місце в державі-члені ЄС повинна набути правосуб'єктності в Державі-члені ЄС, де знаходиться її місцезнаходження, по-третє, європейські політичні партії повинні поділяти європейські цінності, по-четверте, щоб бути зареєстрованою в якості європейської політичної партії, останні повинні прийняти участь у виборах в Європейський Парламент, по-п'яте умова географічного представництва щодо представництва європейської політичної партії як мінімум в одній чверті держав-членів Європейського парламенту. Після реєстрації в Управлінні всі європейські політичні партії і фонди можуть подати заявку на європейське фінансування [14].

Невизначеним є правовий статус політичних партій і в США, на думку Nathaniel Persily & Bruce E. Cain, аналізуючи правові конкуруючі парадигми, зокрема, управлінську, прогресивну, політичну, лібертаріанську і плюралістичну вчені вказали про те, що політичні партії для юриспруденції мають невизначений конституційний і правовий статус. Якщо вони є суб'єктами публічного права, тоді останні підлягають конституційним обмеженням, які підпадають під Біль про права і Чотирнадцяту поправку, якщо це приватні асоціації, подібні до релігійних організацій, то останні можуть використовувати Конституцію як щит проти державної влади [15].

Отже, як бачимо, не можна на сьогодні чітко встановити місце політичних партій як публічних або приватних юридичних осіб, враховуючи те що політичні партії дійсно мають як приватну так і публічну правову природу, і на думку західних вчених доречно політичні партії відносити до юридичних осіб публічного права. Обґрутовуючи таку позицію, вчені виділяють три основні аргументи, по-перше, партія є важливою і ключовою інституцією для успіху демократичного суспільства; по-друге, відносини між партією та народом розриваються, а між політичною партією та державою навпаки зміцнюються; 3) політичні партії отримують допомогу державного фінансування [16].

Згідно зі ст. 81 ЦК України юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права. Юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів відповідно до ст. 87 ЦК України. Юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади АРК Крим або органу місцевого самоврядування. В доктрині права питання критерію поділу юридичних осіб на юридичні особи приватного права і юридичні особи публічного права є дискусійним. Критерій порядку створення юридичних осіб на два вказаних види юридичних осіб в науці піддається критиці. Так, на думку Зубар В. М., вважає що закріплений законодавцем критерій поділу юридичних осіб не є універсальним, оскільки розпорядчим способом можуть утворюватися і юридичні особи приватного права, засновані державою або територіальними громадами [17]. В доктрині права виділяють такі критерії як інтерес публічний чи приватний, наявність в юридичної особи

владних повноважень, організаційна і майнова підпорядкованість юридичної особи державі або територіальній громаді, порядок створення юридичних осіб [18]. Визначення критерію поділу юридичних осіб на юридичні особи приватного права і юридичні особи публічного права є невизначеним і в західній доктрині. Так, наприклад в праві Франції були встановлені такі критерії розмежування юридичних осіб приватного і публічного права:

- 1) заснування юридичної особи з публічної або приватної ініціативи;
- 2) правила створення, функціонування і контролю встановлюються публічною владою;
- 3) спосіб фінансування (публічні субвенції або обов'язкові платежі). до критеріїв також відносять наявність повноважень публічної влади [19].

На думку Талапіної С. В., така нестабільність критеріїв розмежування юридичних осіб у французькому праві називається «*faisceau d'indices*» (пучок ознак). В судовій практиці застосовуються суддею в тому випадку коли необхідно вірити питання про природу тієї чи іншої юридичної особи, оскільки при створенні юридичної особи публічного права його публічний статус не обговорюється. «Пучок ознак» означає, що потрібно розглядати всі критерії разом. При цьому все рівно залишаються «гібриди», приналежність яких складно визначити [20].

Отже, враховуючи що на сьогодні не достатньо критерію розмежування юридичних осіб за порядком їх створення на юридичних осіб приватного і публічного права, ми повинні брати до уваги всі інші критерії або ознаки які можна використати для розмежування юридичних осіб, про які ми вказали. Неможливість чітко визначити публічний чи приватний статус юридичної особи впливає і на визначення статусу юридичної особи політичної партії. Досліджуючи правовий статус політичних партій можна вказати про те, що це добровільні об'єднання громадян, які об'єднуються для сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, політичні партії беруть участь у виборах та інших політичних заходах. Разом з тим, в той час коли політична партія перемагає на виборах, її основною метою є отримання доступу до влади. Партія, яка контролює уряд, буде визначати напрямки державної політики. Тобто в цьому сенсі політична партія може виступати в якості державного органу. Якщо політична партія розглядається як публічна юридична особа, тоді держава має повноваження втручатися щоб регулювати справи політичних партій, як зовнішні так і внутрішні. Якщо політична партія відноситься до приватних юридичних осіб держава може регулювати лише її зовнішні аспекти, не втручаючись у внутрішні справи політичної партії. У зв'язку з введенням на території України воєнного стану, Радою Національної Безпеки і Оборони України було прийняте рішення, яке введено в дію Указом Президента України щодо призупинення діяльності одинадцяти політичних партій [21]. В Закон України «Про політичні партії» в ст. 21 «заборона політичної партії» були внесені зміни щодо виявлення порушення вимог щодо створення і діяльності політичних партій, встановлених КУ, Законом «Про політичні партії» та іншими законами України, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації об'єднань громадян, інших громадських формувань, невідкладно звертається до суду з адміністративним позовом про заборону політичної партії, в тому числі в разі виявлення фактів вчинення політичною партією дій, спрямованих на ліквідацію незалежності України, пропаганду комуністичного режиму, порушення рівноправності громадян в залежності від політичних переконань, поширення відомостей, що містять виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України [22]. Аналізуючи судову практику щодо заборони політичних партій в Україні, можна вказати про те, що строки розгляду можуть тривати декілька років. Так, справа щодо заборони «Комуністичної партії України» розглядалася адміністративним судом на протязі семи років [23]. Згідно зі ст. ст. 8, 9 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військово командування разом із військовими адміністраціями можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади порушувати у порядку, визначеному Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій, громадських об'єднань, якщо вона спрямована зокрема: на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави [24]. Указом Президента України від 19.03.2022 р. № 153/2022 було введено в дію Рішення Ради Національної Безпеки і Оборони України (РНБО) «Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій» [21]. Згідно з даним Рішенням РНБО, у зв'язку з прямою військовою агресією з боку Російської Федерації, зважаючи на антиукраїнську політичну та організаційну діяльність, пропаганду війни, публічні заяви та заклики до зміни конституційного ладу насильницьким шляхом, реальної загрози порушенню суверенітету і територіальній цілісності держави, було призупинено на період дії воєнного стану будь-яку діяльність політичних партій, зокрема: «Опозиційна платформа – за життя», «Партія Шарія», «Опозиційний блок» і інші. Аналізуючи ст. 37 Конституції України можна вказати про те, що утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної ціліс-

ності держави, забороняються. Заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише в судовому порядку. Подібна норма закріплена і в Законі України «Про політичні партії в Україні» в ст. 21 закріплюється положення про те, що в разі виявлення фактів вчинення політичною партією дій, спрямованих на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, державний орган з реєстрації об'єднань громадян звертається до суду з адміністративним позовом про заборону політичної партії. Як випливає з аналізу вказаних законодавчих положень, діюче законодавство не передбачає механізму «призупинення» політичних партій. На думку, Чорнецького В., відсутність в законодавстві підстав та порядку призупинення діяльності політичних партій ставить під сумнів дотримання принципу верховенства права, який на думку Конституційного Суду України вимагає законодавчого закріплення механізму запобігання свавільному втручання органів публічної влади при здійсненні ними дискреційних повноважень у правах і свободах особи [25]. У разі заборони судом політичної партії майно, кошти та інші активи політичної партії, її осередків та інших структурних утворень переходять у власність держави, про що зазначається у рішенні суду (ст. 21 Закону). Політичні партії можуть припинити свою діяльність шляхом реорганізації чи ліквідації або в разі заборони її діяльності чи анулювання реєстрації в порядку, встановленому цим і іншими законами України (ст. 23 Закону). Особливістю здійснення діяльності політичних партій в Україні є положення про те, що останні повинні після закінчення звітного кварталу подавати звіт до Національного агентства з питань запобігання корупції про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, заповнити відповідну форму на сайті Національного агентства з питань запобігання корупції (ст. 17 Закону). Юридична особа припиняє свою діяльність у двох формах: припинення з правонаступництвом і без правонаступництва. У разі заборони діяльності політичних партій з підстав визначених в ст. 37 КУ, ст. 21 Закону, діяльність політичної партії припиняється без правонаступництва, тобто ліквідується. Учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, зобов'язані протягом трьох робочих днів з дати прийняття рішення письмово повідомити орган, що здійснює державну реєстрацію. Призначається комісія з припинення юридичної особи, до цієї комісії переходять повноваження щодо управління справами юридичною особою. Голова комісії, її члени або ліквідатор юридичної особи представляють її у відносинах з третіми особами та виступають у суді від імені юридичної особи, яка припиняється (ст. 105 ЦКУ). Згідно зі ст. 91 ЦКУ однією з ознак юридичної особи є ознака публічності виникнення і припинення діяльності останньої. Таким чином, діяльність політичної партії припиняється з дня внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань запису про її припинення. Аналізуючи практику Європейського Суду з прав людини обмеження і заборони щодо політичних партій мають бути передбачені законом, переслідувати законні цілі і бути необхідними в демократичному суспільстві, тобто реагувати на нагальну суспільну необхідність і бути пропорційними законним цілям, які переслідуються. Одним з важливих факторів які враховують при забороні політичної партії є програма партії в якій є заклики до застосування насилля, повстання або будь-яку іншу форму відмови від демократичних принципів, наприклад у справах ЄС з прав людини (Partidul Comunistilor (Nepesceristi) та Ungureanu проти Румунії, § 54; Freedom and Democracy Party (OZDEP) проти Туреччини, § 40).

Правове положення політичних партій як юридичних осіб та учасників цивільного обороту потребує подальших розвідок і досліджень, зокрема це питання права власності політичних партій, визначення місця політичних партій в системі юридичних осіб України, питання діяльності, участі в цивільному обігу, правові проблеми припинення, реорганізації в діяльності політичних партій. Так, на сьогодні в доктрині є дискусійними питання: чи є політична партія юридичною особою у розумінні цивільного права, створення політичної партії як суб'єкта права, з'ясування правової природи політичної партії, на практиці виникають проблеми в проведенні саморозпуску політичної партії, тобто політичні партії які саморозпустилися, тривалий час числяться у Єдиному реєстрі як такі, що «перебувають у стадії припинення», всі ці питання є актуальними у зв'язку із значною кількістю справ, які розглядаються в адміністративному апеляційному суді за позовами Міністерства юстиції України про заборону діяльності політичних партій, діяльність яких були призупинена на період дії воєнного стану. Таким чином, на сьогодні питання правового статусу політичних партій є недостатньо дослідженим в доктрині права і потребує подальшого вивчення і наукових висновків.

6. Висновок

1. Політична партія як юридична особа є невідприємницьким товариством. Особливістю діяльності політичної партії як невідприємницької юридичної особи є те що доходи або майно яке належить політичній партії як юридичній особі не підлягають розподілу між її

засновниками, учасниками. Політична партія за правовою природою є функціональним видом невідприємницької юридичної особи. На відміну від громадського об'єднання політичним партіям притаманні такі ознаки: добровільність об'єднання; наявність фіксованого членства; здійснення діяльності на підставі статуту; структура органів: з'їзди, керівні органи, виконавчі органи, контрольно-ревізійні; використання майна після ліквідації або заборони політичних партій.

2. Політичним партіям як юридичним особам притаманні всі ознаки останньої: організаційна єдність, відокремлене майно, цивільно-правова відповідальність, виступ в обігу від свого імені. Особливістю правосуб'єктності політичних партій є те, що остання включає дві складових – суспільну і політичну. На сьогодні в доктрині права чітко не визначені критерії поділу юридичних осіб на приватні і публічні особи. Не можна на сьогодні чітко встановити місце політичних партій як публічних або приватних юридичних осіб, враховуючи те що політичні партії дійсно мають як приватну так і публічну правову природу, і на думку західних вчених доречно політичні партії відносити до юридичних осіб публічного права.

Конфлікт інтересів

Автор декларує, що не має конфлікту інтересів стосовно даного дослідження, в тому числі фінансового, особистісного характеру, авторства чи іншого характеру, що міг би вплинути на дослідження та його результати, представлені в даній статті.

Фінансування

Дослідження проводилось без фінансової підтримки.

Доступність даних

Рукопис не має пов'язаних даних.

Використання засобів штучного інтелекту

Автори підтверджують, що не використовували технології штучного інтелекту при створенні представленої роботи.

Література

1. Мандрика, Л. М. (2009). Підстави набуття права власності політичними партіями. Форум права, 3, 420–423. Available at: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a3db420e-aafa-4c60-8367-16bb7054ae59/content>
2. Капталан, И. М. (2010) Политическая партия как субъект гражданского права. Актуальные проблемы державы і права, 53, 91–96. Available at: <http://www.apdp.in.ua/v53/15.pdf>
3. Guidelines on Political Party Regulation (2010) OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR) ul. Warsaw, 110. Available at: <https://www.osce.org/files/f/documents/2/b/77812.pdf>
4. Новакова, О. В., Агафонова, Г. С., Моїсеева, А. С., Струнін, П. А. (2014). Політичні партії: теорія та функціональні практики. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 300. Available at: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7307>
5. Тирон, А. (2014). Концептуальні підходи до дослідження політичних партій. European political and law discourse, 1 (5), 63–75. Available at: <https://epdp13.cz/wp-content/uploads/2014/2014-1-5/08.pdf>
6. Про політичні партії в Україні (2001). Закон України № 2365-III. 05.04.2001. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>
7. Зульфугарзаде, Т. Э. (2012). Особенности правосубъектности политической партии. Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики, 12 (26), 104–107. Available at: https://www.gramota.net/articles/issn_1997-292X_2012_12-1_24.pdf
8. Статут. Політична партія «Європейська Солідарність» (2019). Київ. Available at: https://eurosolidarity.org/wp-content/uploads/2020/02/Statut_28_05_2019.pdf
9. Барамидзе, С. М. (2009). Понятие и признаки политических партий в РФ. Вестник Удмуртского университета, 2, 1179–1184. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatiya-i-priznaki-politicheskikh-partiy-v-rossiyskoy-federatsii.pdf>
10. Про громадські об'єднання (2012). Закон України № 4572-VI. 22.03.2012. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text>
11. Сюсько, М. М. (2014). Проблемні питання політичної відповідальності політичних партій в Україні: правовий аспект. Available at: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jsru/bitstream/lib/21933/1/%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%95%D0%9C%D0%9D%D0%86%20%D0%9F%D0%98%D0%A2%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%9F%D0%9E%D0%9B%D0%86%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%87.pdf>
12. Law on the financing of political activities of Serbia (2011). Available at: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2014\)035-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2014)035-e)
13. Pak-Kwan, C. (2004). The Regulatory Framework of Political Parties in Germany, the United Kingdom, New Zealand and Singapore. Research and Library Services Division Legislative Council Secretariat. Available at: <https://www.legco.gov.hk/yr03-04/english/sec/library/0304rp05e.pdf>

14. Persily, N., Cain, B. E. (2000). The Legal Status of Political Parties: A Reassessment of Competing Paradigms. *Columbia Law Review*, 100 (3), 775–812. Available at: <https://law.stanford.edu/publications/the-legal-status-of-political-parties-a-reassessment-of-competing-paradigms/>
15. Brack, N., Wolfs, W. (2023). European political parties. Jacques Delors Institute, 76. Available at: https://institutdelors.eu/wp-content/uploads/2023/05/E_230522_Partis-politiques-europeens_Brack-et-Wolfs_EN.pdf
16. Ghafur, J., Sadzali, A., Rishan, I. (2023). Political Parties as Legal Entities: An Academic Debate. *KnE Social Sciences*. doi: <https://doi.org/10.18502/kss.v8i9.13355>
17. Зубар, В. М. (2014). Критерії поділу юридичних осіб на осіб публічного та приватного права. *Правове життя сучасної України*. Одеса: Фенікс, 1, 272–274. Available at: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5068/Zubar%20Kriterii.pdf?sequence=1>
18. Первомайський, О. О. (2019). Поняття юридичної особи публічного права: окремі недоліки норм чинного законодавства. *Приватне право і підприємництво*, 19, 49–55. doi: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2019.19.10>
19. Maurice, B. (1972). *Droit administratif*. Vol. 1. L'action administrative, Paris: Masson et C, 72.
20. Талапина, Е. В. (2005). Административное право Франции сегодня. *Ежегодник сравнительного правоведения 2004 год*. Москва: Норма, 136–151.
21. Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій (2022). Указ Президента України № 153. 19.03.2022. Available at: <https://www.president.gov.ua/documents/1532022-41765>
22. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій (2022). Закон України № 2243-IX. 03.05.2022. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2243-20#n63>
23. Рішення Апеляційного адміністративного суду від 05.06.2022 р. у справі № 826/9751/14 (2022). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb751705-22#Text>
24. Про правовий режим воєнного стану (2015). Закон України № 389-VIII. 12.05.2015. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
25. Чорнецький, В. (2023). Заборона політичних партій в умовах воєнного стану та її відповідність конституційним та європейським стандартам. *Український Часопис Конституційного Права*, 1, 10–23. doi: <https://doi.org/10.30970/jcl.1.2023.2>

Received date 03.10.2023

Accepted date 22.12.2023

Published date 29.12.2023

Піддубна Вікторія Федорівна, кандидат юридичних наук, доцент, кафедра цивільно-правової політики, права інтелектуальної власності та інновацій, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого, вул. Пушкінська, 77 м. Харків, Україна, 61024
E-mail: vitafpdd@gmail.com